

دوره های تاریخی ایران باستان:

دوره	طبقات اجتماعی	شهرهای ایجاد شده	نقش شهر	ویژگی ها
ماد	-	ری (که در دوره ایباخانان حذف می شه)	اداری - سیاسی نظامی کشاورزی	مقدمات جامعه شهری، غارت - دفاع مهمترین عامل اقتصادی در شکل گیری شهر مادی - بازار در مرحله جنتینی - موسس ماد، دیاکو است- وحدت اجتماعی کار - مردم عادی راهی در شهر ندارند
هخامنش	۱. اشرافیت دودمانی ۲. مغان و روحانیون ۳. اشرافیت دهقانی: بیان کننده قدرت جامعه روستایی آن روزگاران است و نشان از امتزاج و یگانگی و وحدت اجتماعی کار دارد. ۴. بازرگانان و پیشه وران	پاسارگاد	در مرز: نظامی بازرگانی در میانه: بازرگانی کشاورزی	تکونین جامعه شهری- اولین نمونه باغ شهری- تشکیل سازمان های دیوانی - اولین منطقه بندی کشور(بر اساس قوم و نژاد)- اولین انجمن های مالی و صرافیه- هدف اصلی هخامنش: محافظت و مراقبت از جاده ها وحدت اجتماعی کار - مردم عادی راهی در شهر ندارند
سلوکی	-	سلوکیه(در غرب دجله) - مرو (توسط اسکندر بنا شد)- انطاکیه(هم در مجاورت دریای مدیترانه و هم بوشهر کنونی) - صد دروازه(دامغان) - کرهه نزد یک اراک (شهر اراک در زمان قاجار بنا شد) - لائودیسه یا ماد(نهبوند) - دورا اورپوس(سمت راست فرات) - کال لیوپ - خارپس و آخه آ	نظامی، دامداری، کشاورزی	پیدایش نو شهرها - خودفرمانی نسبی شهرها - ایجاد میدان برای نخستین بار - مقیاس انسانی - معیار شطرنجی - سرعت بالای ارتباطات - تقسیم کار که به مرور به وحدت کار تبدیل شد مکان استقرار طبقات ممتاز اجتماعی
اشکانی	۱. اشرافیت دودمانی ۲. دیوانسالار و نظامیان: به علت ستیزهای بسیار این طبقه شکل می گیرد ۳. مغان و روحانیون ۴. اشرافیت دهقانی ۵. بازرگانان و پیشه وران	تیسفون و هتره (نظامی - اداری) تدمر، دورا و پترا(تجاری و بازرگانی) گرگان(نمونه بارز شطرنجی) دارابگرد شهر آشور(کاخ آشور) نسا(در ترکمنستان امروزی) الحضر(در بین النهرین)	کشاورزی و بازرگانی	پادشاه بر مبنای تقاضای سران دودمان ها - ضربه به مفاهیم یونانی دوره قبل(در دوره ساسانی مفاهیم یونانی از بین می رود) - شهرهای دایره ای شکل - احداث گنبد- بانیان بزرگ شهرها - ساخت ایوان طاق دار(قدیمی ترین بنای چهار ایوانی: کاخ آشور) وحدت اجتماعی کار - همه مردمان در شهر راه دارند.
ساسانی	۱. مغان و موبدان: به بالای هرم قدرت می رسند. ۲. جنگاوران و سپاهیان: طبقه ای که تا کنون در تاریخ ایران وجود نداشته و تضمینی برای جلوگیری از هرگونه حرکت دودمانی است ۳. دبیران و پزشکان: ورود این طبقه نشان از حکومت دیوانی دارد ۴. دهقانان	فیروزآباد(اردشیر خوره یا گور) در فارس(در زمان اشکانیان به منظور نظامی ساخته شد و در زمینه شهرسازی ساسانیان رویش کار کردند) - پیشاپور - ایوان کرخه. قزوین - نیشابور - اردبیل - دزفول شوش در این دوره از بین می رود.	اول کشاورزی و سپس بازرگانی	اولین حرکت جامعه شهری برای رسیدن به قدرت - نظام کاستی - جامعه فئودالی - بازار به معنای کنونی(بازار قلب شهر می شود)- برات به معنای سند مالکیت - اتحادیه های صنفی شکل گرفتند- قسمت اساسی شهر در سارستان - تلفیق مذهب با سیاست - خودمختاری شهرهای سلوکی به طور کامل از میان رفت - شار به سازمان یافتگی کامل میرسد. شهر مکان استقرار طبقات برتر اجتماعی- شکل گیری طبقه جدید دبیران

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی فراشهر می باشد

سکونت های اولیه در ایران

از اونجایی که تمامی اطلاعات این دوره توسط باستان شناسان گردآوری شده است و آنان نیز اطلاع دقیقی از واژگان تخصصی شهرسازی، جامعه شناسی و اقتصاد ندارند ممکن است تفاوت جندانی میان شهر و روستا و دولت شهر و ... قایل نشده باشند (که کاملاً طبیعی هم به نظر می رسد چون کارشان چیز دیگریست) از این رو نمی توان به اسامی که آنها برای یک منطقه می گذارند استناد کرد و به همین خاطر این بخش سکونتگاه های اولیه در ایران (و نه تمدن های اولیه) نام گرفت.

پیش از ورود اقوام مهاجر به ایران (آریایی ها) ساکنانی در این سرزمین همچون اقوام تاجورها و آماردها (در حدود مازندران امروزی)، کاسپی ها (در حدود قزوین امروزی تا دریای خزر)، کادوسی ها و گلاها (در حدود گیلان و شمال شرقی آذربایجان امروزی)، عیلامی ها (در سرزمین های جنوب غربی ایران امروز مانند ایلام و خوزستان)، کاسی ها (در حدود جنوب استان کرمانشاه امروزی)، لولوبی ها (در مناطق جنوبی دریاچه ارومیه) و گوتی ها (در مناطق شمالی کوهستان زاگرس) می زیستند که در زیر به تفکیک بخش های کشور به آنها می پردازیم. (نام سکونتگاه ها و موقعیت کنونی آنها برای کنکور کفایت می کند

سکونت در غرب و جنوب غرب ایران:

نپه گنج دره: در غرب شهرستان هرسین نزدیک روستای گیسوند	گودین نپه: منطقه ی وسیعی در دره ی کنگاور، بین راه کرمانشاه و همدان- قدمت حدود ۵۰۰۰ تا ۵۵۰۰ ق.م
تل قزیر: مرکز کوچکی در دشت رامهرمز	شرف آباد: شمال شرق شهرشوش امروزی- قدمت ۳۶۰۰-۳۴۰۰ ق.م

سکونت در فلات مرکزی ایران:

در این منطقه با توجه به ویژگی های اقلیمی و نبود رودخانه، محوطه های مسکونی در موقعیت جغرافیایی ای شکل می گرفت که کوتاه ترین و آسان ترین راه ارتباط به دیگر مراکز سکونتی را برای ساکنانش امکان پذیر سازد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می باشد

ساسانیان

(۲۲۴م - ۶۵۱م): بالندگی مفهوم شار و سازمان یافتگی کامل آن

پیش درآمد

منشا ساسانیان را از قوم پارس و از فردی به نام ساسان می دانند. او رئیس یکی از هفت خاندان مهم حکومت گر دوران اشکانی و احتمالاً موبد معبد آناهیتا در استخر بوده است. ارد شیر، پسر بابک، حکمران دارابگرد فارس که از نوادگان ساسان بود، پس از مرگ پدر خود را شاه پارس خواند و حکومت امیران دست نشاندگی پارت در منطقه را از بین برد. سپس حکومت خود را بر مناطق اصفهان و کرمان هم تثبیت کرد و بعد از جنگ هایی با اردوان پنجم، آخرین پادشاه اشکانی، تیسفون را هم فتح کرد و سلسله ی ساسانی را تاسیس نمود

شرایط سیاسی - نظامی

ایران این زمان به چهار کوست تقسیم گردید که هر کوست را یک سپاهید فرماندهی می کرد که علاوه بر فرماندهی نظامی، مالیات کوره ها و کوست ها را نیز جمع آوری می کرد. در راس هر کوست علاوه بر سپاهید یک پادکوستیان (نماینده مستقیم شاه) نظارت و اداره ی امور سیاسی را بر عهده داشت.

شرایط اجتماعی:

شرایط اجتماعی مناطق شرقی آن دوران متفاوت با مناطق غربی (بین النهرین) بود. در مناطق غربی فرهنگ یکجانشینی و شهرهای و روستاهای فراوان وجود داشت اما شرایط حاکم بر شرق

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می باشد

شرایط اقتصادی

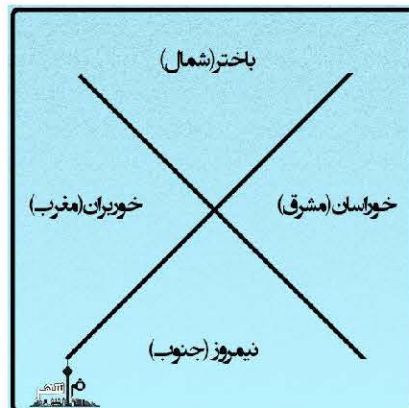
مالیات در دوره ی ساسانی به دو صورت ارضی (معروف به گراک یا خراج: به صورت غیر سرانه از محصول هر بلوک _اجتماع یا دهستان امروزی_) و سرانه (معروف به گزیت یا جزیه: سالی یکبار و به صورت سرانه از صنعتگران و عیسویان).

نکته: مبادلات پولی به وسیله ی اسناد کتوب (سفته و برات) نیز در این دوره انجام می گرفت.

شرایط اداری

در دوره ی ساسانی کشور به چهار قسمت یا کوست تقسیم شد:

- **آپاختر:** محدوده شمال، شامل آذربایجان، ارمنستان، گرجستان، اران، دیلم و رویان (گیلان فعلی)، تپورستان (مازندران امروزی) و ری.
- **خراسان:** محدوده شرق، شمال خراسان امروزی، کمیسن (کومس، قومس) گرگان، ماوراءالنهر و مناطقی از افغانستان امروزی.
- **نیمروز:** محدوده جنوب، شمال سکستان (سیستان)، کرمان، پارس، خوزستان، اسپهان (اصفهان)، کلیه ی بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان، زابلستان، سند و مکران.
- **خوروران:** محدوده غرب، شامل کرمانشاه، کردستان، همدان، ایلام، لرستان، بین النهرین (عراق امروزی) و آسیای صغیر (ترکیه امروزی).

مانند تمامی دوره ها در این دوره نیز کشور شامل نواحی مختلفی همچون ناحیه پارس بود که حدود این نواحی همیشه ثابت نبود، هر ناحیه از سرزمین به کوره (خوره) تقسیم می شدند مانند

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می باشد

خوارزمشاهیان

(۶۰۰-۴۷۱ش/۱۰۹۲-۱۲۲۱م)

پیش‌درآمد

خوارزمشاهیان از نسل توشکتین گرچه بودند. وی غلامی بود از اهالی غرjestان (ولایتی در افغانستان امروزی) که در زمان سامانیان خریداری شد و در زمان سلجوقیان به خاطر لیاقتی که نشان داد به امارت خوارزم (زمین‌های واقع در جنوب دریاچه ی آرال و دو سوی رودخانه ی جیحون - شمال شرق ایران کنونی) منصوب گشت. خوارزمشاهیان در آغاز قرن دوازدهم میلادی به سوی غرب حرکت کردند و در مرزهای شرقی قلمروی سلجوقیان با آنها درگیر شدند. آنها در نخستین مرحله سرزمین‌های خراسان و کرمان و ایالت جبال را تصرف کردند. سلطان محمد خوارزمشاه حتی تصمیم گرفت که بغداد را فتح کرده و حکومت خلفا را پایان دهد، اما حمله‌های بی‌امان مغول نه تنها فرصت اجرای این نقشه را به او نداد، بلکه در مدت کوتاهی به حکومت خوارزمشاهیان پایان داد.

شرایط سیاسی - نظامی:

۱۰۹۹م را سال پی‌ریزی سلسله ی خوارزمشاهیان با به قدرت رسیدن قطب‌الدین محمد نخستین خوارزمشاه می‌دانند. در زمان او خوارزمشاهیان همچنان تابع سلجوقیان بودند. در زمان سلطان محمد (۱۲۰۰-۱۲۲۱م) قلمرو خوارزمشاهیان و قلمرو چنگیز مغول همسایه شدند. و سلطان محمد سفرانی به چین فرستاد تا با چنگیزخان دیدار کنند. چنگیز نیز که خواهان بازکردن راه کاروان روی ایران و چین (جاده ابریشم) بود به صلح و مسالمت با وی تمایل نشان داد و به دنبال آن شماری از بازرگان با کالاهای گران بها از مغولستان به سوی ماورالنهر رهسپار شدند، اما حاکم منطقه ی اترار (فاراب - شهری در ساحل غربی رود سیحون) به بهانه ی جاسوسی همه ی آنها را کشت. چنگیز با شنیدن این خبر خواهان استرداد حاکم آن شهر شد که سلطان محمد از آن امتناع کرد و این کار باعث شد تا چنگیز به سوی قلمروی خوارزمشاهیان لشکرکشی کند.

کلید حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می‌باشد

● جمع بندی از سیاست های اراضی دوره های مختلف:

پادشاه زمین هایش را به شخص و یا خان نظامی می داد و در قبال آن او نیز موظف به تامین نیروی نظامی، پرداخت مالیات و تامین امنیت منطقه ی خود است (عمدتاً در دوره سلجوقی مرسوم است)	اقطاع
پادشاه زمین هایش را به مامورین حکومتی می داد و آنها نیز برای انجام امور و اداره ی منطقه بدانجا می رفتند. (از بعد ایلخانان تا دوره قاجار رواج دارد.)	تیول
پادشاه زمین هایش را به عنوان هدیه به بستگان می داد تا آنها به صورت موروثی از آن استفاده کنند (شبیه به مالکیت) (دوره ایلخانان)	سیورغال

نکته: در زمان شاه عباس اول بیشتر از هر دوره ی دیگری وقف افزایش یافت چرا که: زمین های وقفی به اندازه ی دیگر زمین ها غصب نمی شد و بیشتر عواید آنها هم به مالک اختصاص می یافت.

شرایط فرهنگی مذهبی:

در این زمان تشیع مذهب رسمی ایران اعلام شد که خود به دو فرقه حیدری (حیدری ها خود را به شیخ حیدر صفوی منسوب می دانستند) و نعمتی (خود را به شیخ نعمت الله ولی ماهانی منسوب می دانستند) تقسیم شدند. نهضت های مذهبی علیه حکومت صفوی نیز شکل گرفت از جمله : اکراد یزیدی (منسوب به یزید بن معاویه) - نهضت مشعشیان (از غلات شیعه) - نهضت نقطویان (ریشه در مذهب حروفیه که معتقد به تناسخ بودند).

شرایط اداری:

در ایران این دوره سه قشر اجتماعی قدرت داشتند: نظامیان و اطرفیان مستقیم شاه، ایلات مورد توجه و روحانیون

در این قسمت به تعریف سمت های اداری می پردازیم:

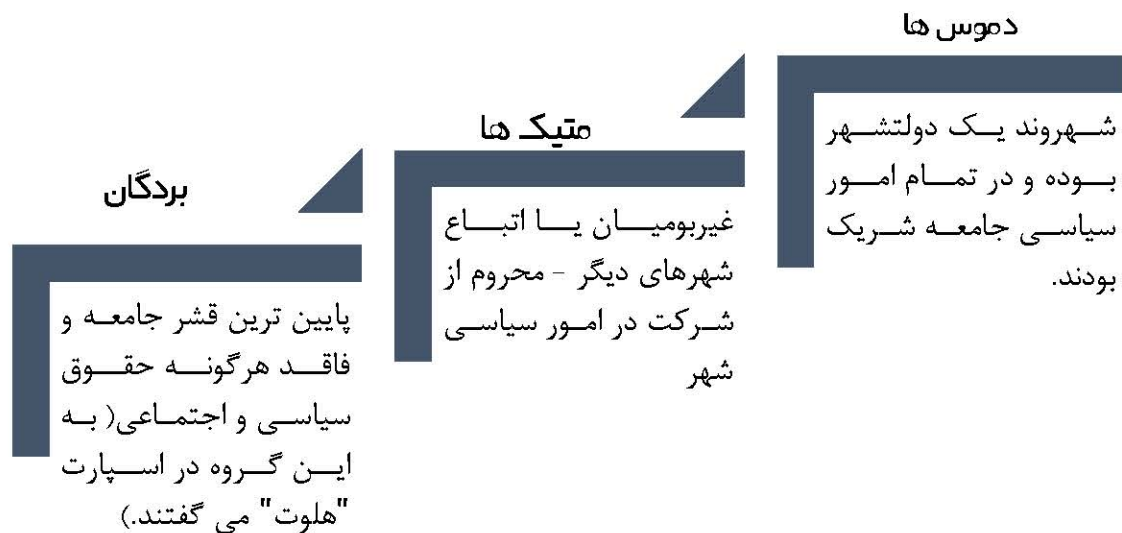
❖ امیران دولت صفوی به دو گروه تقسیم می شدند: ۱- امیرانی که در پایتخت حضور نداشتند (امیران مناطق مرزی) و ۲- امیرانی که در دربار و کنار پادشاه بودند (درباریان) و نقش مشورتی داشتند.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می باشد

تمدن یونان مستقیماً به دنبال تمدن های میسینی (در یونان) و مینوسی (واقع در جزیره کرت) به وجود آمد و بنابراین ارتباط مستقیمی با تمدن های بین النهرین و مصر داشته است.

عوامل جغرافیایی بر شیوه زندگی یونانیان تاثیر گذار بوده است، به عنوان مثال: پستی و بلندی زمین عامل ایجاد دولت شهرها شد (عدم دسترسی شهرها به هم و ایجاد جامعه ای یکپارچه) - همچنین اقلیم و آب و هوای معتدل سبب ایجاد فضایی باز و نگرش اجتماعی به زندگی و رشد و توسعه دموکراسی شد. (دموکراسی از دو کلمه یونانی ترکیب شده است: دمو یعنی مردم و کراتوس به معنای قدرت است).

در دوره ی کلاسیک (یعنی در اوج شکوفایی تمدن مردم یونان)، اهالی یک دولت شهر یونان به سه طبقه تقسیم می شدند:

• ویژگی ساختمان های مسکونی و بلوک های شهری در دوره ی کلاسیک:

- (۱) بلوک های شهری صرفاً مسکونی بوده و خدمات شهری و بناهای عمومی و ... در آن یافت نمی شود.
- (۲) ساختمان ها به صورت به هم چسبیده بود و عمده ی بلوک های شهری به زیر ساخت رفت
- (۳) خانه ها درونگرا بودند و روزنه ای به بیرون نداشتند (به جز در ورودی)

تعاریف مفاهیم یونانی:

دولت - شهر: یونانی های عهد باستان هرگز دارای یک حکومت متمرکز و پهناور همچون مشرق زمین نبودند (به دلیل شرایط محدود کننده جغرافیایی)، بدین شکل هر شهر یونانی به یک دولت مستقل شباهت داشت (به عنوان مثال هریک از شهرها برای خود اقتصاد و سیاست جدایی داشتند) که به اون

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می باشد

عناصر اصلی شهرسازی رنسانس:

□ فضاهای شهری رنسانس بر اساس عملکرد ترافیکی نیز به سه دسته تقسیم می شوند:

1. فضای تردد (سواره و پیاده): هدف اصلی این طرح ها ایجاد زمینه ای برای مجسمه یک پادشاه بود
  2. فضای مسکونی (دسترسی و تفریحی): از این فضا اصولا به عنوان زمینه ای برای مجسمه ای سلطنتی استفاده می شد و معروفترین آن هم کونت گاردن بود. و یک پدیده جالب به حساب می آید.
  3. فضای پیاده (نقلیه ممنوع): غالبا به عنوان میدان و یا محل تجمع عمومی در مقابل ساختمان های مهم عمومی، مذهبی و یا سلطنتی شهر بوده است. همچون پیاتزای سن پیترو - کاپیتول و سن مارک
- سقوط قسطنطنیه نیز دو تاثیر مهم در رشد شهرسازی ایتالیا داشت: 1- مهاجرت اندیشمندان به ایتالیا 2- تشویق علم مهندسی رزمی
- شهرسازی رنسانس را با پنج موضوع کلی می توان بازشناخت: سیستم های حصاربندی (ستاره ای)، باززنده سازی بخش هایی از شهر با ایجاد فضاهای عمومی جدید و خیابان های مربوطه (گشایش های فضایی)، بازسازی شهرهای موجود با ایجاد شبکه های جدید خیابان های اصلی که به صورت جاده های منطقه ای نیز در خارج از شهر ادامه یافته و رشد بیشتر شهر را باعث می شد؛ الحاق مناطق جدید و وسیع مسکونی؛ طراحی و بنای معدودی شهر.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به گروه آموزشی **فراشهر** می باشد